

УДК 373.2:159.923.2-053.4

*Світлана Бурсова, Ірина Каранузова
Svitlana Bursova, Iryna Karapuzova*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ ДО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN DURING THEIR ADAPTATION TO THE KINDERGARTEN

У статті розкриваються особливості діяльності педагога, психолога під час супроводу дитини, що адаптується до умов дошкільного навчального закладу. Описуються етапи та види адаптації; напрями роботи педагога, психолога; технологія супроводу новоприбулих дітей у різні періоди адаптації.

Ключові слова: дошкільник, педагог, психолог, психологічний супровід, адаптація.

Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу – це важлива подія в її житті, але вона потрапляє в нові для неї умови, зокрема, змінюється режим дня, характер харчування, оточуюче середовище, температура приміщення, виховні прийоми, характер спілкування тощо. Все це, як правило, призводить до певних змін у поведінці дитини, порушується її апетит, сон, емоційний стан. Відомо, що стан емоційного дискомфорту, пережитий дитиною, може призвести до зниження опірних сил організму, тому педагогічний колектив дошкільного закладу спільно з батьками мають докласти максимум зусиль до того, щоб допомогти дитині адаптуватися до нових умов.

Таким чином, виникає необхідність у працівниках психологічної служби, які на сьогодні є невід'ємною, важливою складовою освітньо-виховного процесу у ДНЗ. Свою діяльність психологи, педагоги здійснюють шляхом забезпечення супроводу діяльності дошкільного навчального закладу, основною метою якого є підтримка умов для повноцінного розвитку дитини відповідно до вікових норм та її індивідуальних особливостей, зокрема в період адаптації дитини до нових умов.

Проблеми адаптації дітей до дошкільного навчального закладу висвітлюються в роботах А. Атанасової-Вукової, Н. Васильєвої, Н. Ватутіної, Ю. Галагузової, Т. Гурковської, Н. Дмитришиної, Н. Захарової, Р. Калініної, О. Кононко, Г. Левицької, Ж. Маценко, О. Окерешко, Л. Стреж, І. Терещенко, Р. Тонкової-Ямпольської та ін. Науково-теоретичну основу розвитку психологічної служби в системі освіти становлять дослідження таких відомих учених: Д. Ельконін, Ю. Забродін, Н. Кузьміна, С. Ладивір, В. Мухіна, В. Панок, С. Подмазін, Т. Титатернко. Проблема психологічного супроводу дітей розкриті в працях Г. Бардієв, М. Батіянова, І. Бех, І. Валітова, Н. Глуханюк, В. Зінченко, В. Кузьменко, І. Мамайчук, Р. Овчарова, Т. Янічева та ін.

Метою статті є показ ефективності психолого-педагогічного супроводу дітей у період адаптації залежить від чіткості поставлених завдань, доцільно підібраних методів та прийомів роботи, професійної та злагодженої роботи педагогів, позиції батьків, створення розвивального середовища вдома та ДНЗ.

Початок відвідування дошкільного навчального закладу – це не тільки нові умови життєдіяльності, режиму і харчування, – але й нові контакти, оточення, нові взаємини, обов'язки. Це дуже напружений період, який потребує від кожної дитини особливих форм пристосування. Прийшовши до ДНЗ, дитина опиняється в нових соціальних умовах, у новому середовищі, відбувається зміна способу життя, тому у неї може виникнути відчуття нестабільності. Цей період життя дитини також насичений різними проявами поведінки, що, в першу чергу,

пов'язано з труднощами адаптації до нових умов. Звикання до дитячого садка найчастіше супроводжується порушенням емоційного стану дошкільника, погіршенням сну, апетиту, підвищенням захворюваності тощо.

Ефективність процесу адаптації людини значною мірою визначається успішністю її діяльності, а також збереженням фізичного і психічного здоров'я. Центральними для дітей дошкільного віку є фізіологічна, психічна, психологічна і соціальна адаптація [2].

Фізіологічна адаптація виявляється у стані здоров'я дитини. Якщо дитина легко пристосовується до навколишнього середовища, то вона рідко хворіє, а всі фізіологічні процеси проходять без ускладнень. Якщо дитина справляється з усіма вимогами дошкільної установи, але при цьому часто хворіє, то вважати дитину адаптованою до ДНЗ не можна.

Психічна (психоемоційна) адаптація виражається у перебудові динамічного стереотипу особистості у відповідності до нових вимог навколишнього середовища. Адаптовані діти перебувають у гарному настрої, у них високий рівень працездатності, відсутність невротичних реакцій і афективної збудливості.

Психологічна адаптація полягає у психологічному пристосуванні дитини до змінених умов середовища та у виробленні моделі поведінки, адекватної до нових умов. Діти почувають себе комфортно, активно взаємодіють із дорослими та однолітками, включені у спільні ігри та образотворчу діяльність.

Соціальна адаптація виявляється у пристосуванні індивіда до соціального середовища, яке передбачає взаємодію і поступове узгодження намірів обох сторін. Адаптація до соціуму виражається підкоренням індивідуальних бажань нормам та заборонам ДНЗ. Важливо при цьому розуміти, що стовідсоткове підкорення індивідуальних потреб вимогам соціуму призводить до порушення інших видів адаптації. Соціальна адаптація – це стан гармонії між індивідом і соціальною дійсністю [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань адаптації дітей до ДНЗ показав, що найчастіше вчені розглядають критерії адаптованості у вигляді фізіологічного, показниками якого виступають задовільний або незадовільний соматичний стани; психоемоційного – стан психіки, задоволеність або невдоволеність, негативні чи позитивні емоції; соціального – пізнання нового оточуючого середовища, умов, ефективність у сфері спілкування, діяльності та психологічного (адекватність поведінки, включення у спільні ігри та діяльність з однолітками та дорослими) благополуччя. Критеріями успішної адаптації дошкільників до умов ДНЗ визначаємо: позитивне емоційне ставлення до його відвідування, мотиваційна готовність до відвідування закладу, активність в ігровій діяльності.

Психолого-педагогічний супровід дитини в період адаптації до умов ДНЗ спрямований на забезпечення нормального розвитку дитини (фізіологічного, психоемоційного, соціального, психологічного благополуччя).

Супровід – це не просто поєднання різноманітних методів та прийомів психолого-педагогічних роботи з дітьми раннього та дошкільного віку, але й комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги дитині в процесі її адаптації до умов ДНЗ.

Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу в процесі адаптації є: попередження виникнення проблем розвитку дитини; допомога їй у вирішенні актуальних завдань розвитку, соціалізації; психологічне забезпечення освітніх програм ДНЗ; розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків та педагогів.

В основі психолого-педагогічного супроводу лежать принципи:

- розвитку особистості за рахунок її власної активності;
- орієнтація на суб'єкт-суб'єктну взаємодію;
- індивідуалізація, індивідуальний підхід;
- конфіденційність;
- гуманізація.

Напрями роботи з психолого-педагогічного супроводу дітей у період адаптації до умов ДНЗ, на нашу думку, можуть бути такі:

- Профілактика – дозволяє попередити виникнення тих чи інших проблем. Особливість профілактики в ранньому віці полягає в опосередкованості впливу на дитину через батьків і вихователів.
  - Діагностика – відстежуються норми розвитку дитини певного віку, її емоційний стан, труднощі в період адаптації тощо.
  - Консультування – здійснюється як з педагогами, так і з батьками, з різних питань.
- Просвітницький – формування психологічної культури, розвиток психолого-педагогічної компетентності дітей, педагогів, батьків.

Здійснюючи психологічний супровід дітей у період адаптації, необхідно визначити етапи адаптації дошкільників, характерні для більшості з них. У своєму дослідженні ми будемо використовувати етапи адаптації, описані Л. Стреж [5].

На першому етапі у більшості дітей спостерігаються ознаки нестабільності в емоційній сфері, психологічний дискомфорт. Діти відмовляються від спілкування, іграшок, хворобливо реагують на розставання з батьками – плачуть, розлучаючись і зустрічаючись із ними. У групі поведуться неспокійно, часто вередують, постійно запитують про маму, просяться додому, можуть відмовлятися від їжі; іноді дитину нічим не можна заспокоїти. Заняття і групові ігри, організовані вихователем, дітей не цікавлять, вони не звертають увагу на яскраві іграшки, що знаходяться у групі, віддаючи перевагу своїй улюбленій іграшці, принесеній із дому. До однолітків і вихователя ставляться байдуже або стороняться їх [5].

На другому етапі діти з безлічі незнайомих дорослих виділяють для себе вихователя, вони починають реагувати на ласку і пропозиції погратися, звертаються до нього за допомогою і підтримкою, якщо виникають труднощі при виконанні режимних процедур або якщо щось не виходить. Малюки хочуть, щоб вихователь їх утішив, коли вони сумують за домівкою і за мамою: діти прагнуть постійного фізичного контакту, хочуть отримувати увагу й ласку, позитивну оцінку своєї діяльності, впевненість у тому, що батьки все-таки прийдуть. Дитина може постійно ходити за вихователем, який підбадьорює дитину, запевняє її, що мама обов'язково прийде, залучає малюка до своїх справ – просить допомогти прибрати іграшки або принести книжку, щоб почитати її з іншими дітьми, як правило, діти охоче виконують такі прохання [5].

На третьому етапі діти починають користуватися іграшками, що є у групі, досліджувати незнайомі предмети й навколишнє оточення. Малюки активно привертають увагу вихователя, прагнуть залучити його до своєї діяльності, якщо виникають труднощі під час гри, звертаються за допомогою, відгукуються на пропозиції погратися разом. На цьому етапі діти включаються у групові рухливі ігри й заняття [5].

На останньому етапі малюки починають цікавитися іншими дітьми, потребують спілкування з ними, прагнуть привернути до себе увагу товаришів, утримати її, посміхаються при зустрічі з ровесниками, заглядають в очі, пропонують іграшки. Діти починають гратися з однолітками, емоційно висловлюються, кривляються, наслідуючи інших, отримуючи задоволення від таких забав, з'являються вибіркові симпатії до певних дітей. Малюки починають помічати смуток, радість інших дітей, емоційно співпереживають, якщо комусь боляче [5].

Окреслені періоди адаптації проходять усі, хто прийшов у дитячий садок, але тривалість етапів у кожного індивідуальна. Дитина швидко й безболісно може адаптуватися до ДНЗ, а може надовго зупинитися на певному етапі [5].

Заходи, що полегшують період адаптації до умов ДНЗ, умовно можна поділити на дві групи:

- 1) заходи з підготовки дітей до вступу у ДНЗ;
- 2) організація роботи із новоприбулими дітьми в період їхнього звикання до нових умов.

Здійснюючи заходи з підготовки дітей до вступу в ДНЗ, слід провести батьківські збори на які запросити батьків, діти яких збираються відвідувати дошкільний заклад. Під час зборів

розказати про особливості адаптації дітей до умов ДНЗ та прочитати лекцію на тему: “Як підготувати дитину до ДНЗ”. Не всі батьки можуть відвідати ці збори, тому для них можна підготувати буклети, наприклад: “У дитсадок із задоволенням”, “Як допомогти дитині адаптуватися до ДНЗ” тощо, у яких описати поради батькам при підготовці до вступу в ДНЗ. Також у приміщенні ДНЗ оформлюється куточок психолога, в якому міститься інформація: про умови забезпечення успішної адаптації, “Малюк іде в дитячий садок”, “Чи готовий ваш малюк до вступу в ДНЗ”, “Дозвольте дитині насолоджуватися дитинством” тощо.

Організація роботи із новоприбулими дітьми в період їхнього звикання до нових умов передбачає роботу з батьками, педагогами та дітьми.

Робота з батьками включає в себе: загальні та групові батьківські збори за такою тематикою: “Адаптація дитини раннього віку”, “Особливості адаптації дітей до умов дитячого закладу”; матеріали в куточку психолога “Вередування в період адаптації”, “Активність дитини раннього віку”, “Неадекватна поведінка малюка – спосіб привертати увагу”, “Чи треба дитині брати в дитячий сад іграшки?”, “Які помилки здійснюють батьки в період адаптації дитини до ДНЗ”. У батьківському куточку розміщують пам'ятки для батьків із профілактики труднощів адаптації; батькам, які вперше приводять дитину в ДНЗ; щодо забезпечення позитивного емоційного настрою дитини вдома тощо.

Робота з педагогами передбачає проведення консультацій педагогічних працівників ДНЗ щодо організації психологічного комфорту дітей у групі, звернення увагу вихователя на дітей імпульсивних, демонстративних, сором'язливих, тривожних, збудливих, гіперактивних, аутичних та з іншими індивідуальними особливостями в поведінці (допомога в підборі методів та прийомів роботи з такими дітьми); проведення семінарів, педрад з орієнтовних тем: “Емоційний портрет новоприбулої дитини”, “Вплив персоналу ДНЗ на перебіг адаптації дитини”, “Адаптація та “не садочкові” діти”, “Взаємодія ДНЗ і сім'ї як умова успішної адаптації дитини”, “Технології спілкування”.

Робота з педагогами ДНЗ також передбачає організацію розвивального середовища в групах, упровадження інноваційних технологій, що сприяють особистісному самовизначенню, формуванню життєвих компетентностей дитини. Методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу дається на методичних нарадах, консультаціях, зокрема: “Психічний розвиток дитини в динаміці, в умовах упровадження інноваційних технологій у ДНЗ”, “Психологічний супровід інноваційних технологій у ДНЗ” тощо.

Робота з дітьми: спостереження за емоційним станом та поведінковими проявами дітей упродовж дня, під час різних режимних моментів, індивідуальні та групові заняття, мета яких зняття психоемоційного напруження дитини, встановлення емоційного контакту з дитиною, ознайомлення дитини з умовами дошкільного закладу, допомога дитині у встановленні відносин із ровесниками. При цьому можна використовувати різні прийоми, зокрема психогімнастика (заспокійливі етюди, вправи з релаксації “Сонячний зайчик”, “Чарівний сон”, “Сонне кошеня” тощо, ігри з пальчиками “Привітання”, “Котики-мишки” тощо), нетрадиційні відволікаючі та заспокійливі техніки (елементи пісочної терапії, музикотерапії, ізотерапії (“Подаруємо слізки хмаринці”, “Чарівний глечик”, “Веселі слізки”, “Хвилинка танцю”) тощо), ігри та вправи на встановлення емоційного контакту й позитивного ставлення до дорослих і дітей (“Павутинка дружби”, “Посмішка по колу”).

Забезпечення відповідних психологічних умов для нормального самопочуття дитини в дошкільному закладі; психологічна допомога в період адаптації дітей раннього віку; попередження порушень у динаміці розвитку дітей; забезпечення індивідуалізації виховання та розвитку дитини неможливе без використання різних ігрових технік, вправ, профілактично-корекційного та розвивального характеру. Так, для забезпечення емоційного комфорту дитини в період перших днів перебування у ДНЗ, доречно використати “мамотерапію” – лікування ласкою. Для формування позитивного відношення до свого “Я” – експресивна терапія (вербальний та тактильний контакт), психокінесіологічна гімнастика (симетричні

рухи тіла). Для встановлення емоційного контакту та позитивного відношення до дорослих та дітей можна проводити ігри з пальчиками, ігри – інсценізації. Проводячи пальчикові ігри, необхідно створити доброзичливу атмосферу, викликати у дітей позитивні емоції. Для підвищення емоційного впливу ігор можна застосувати музичний супровід. Для розвитку здатності дитини до симпатії, співчуття, співпереживання (ігри-симпатії, психогімнастика тощо). Слід зазначити, психогімнастика дає змогу коректувати поведінку дитини і знімати емоційну напругу, тривожність, агресію, вчить саморегуляції. Використовуючи ігри-сюрпризи, ігри-маневри, ігри-пошуки, ігри-забави, пальчикові ігри, які є емоційними, захопливими, розвивається пізнавальна активність дітей, мислення, мовлення, творча діяльність.

Слід пам'ятати, якщо дитина відчуває психологічний дискомфорт, важливо створити для неї “зону безпеки”, відчуття захищеності, спокою. У такій ситуації найефективнішим прийомом є казка, близька і зрозуміла дитині за змістом.

Проводячи роботу з дітьми, що адаптуються до умов ДНЗ необхідно враховувати такі вимоги:

1. Тривалість занять має відповідати віковій нормі.
2. Кількість дітей у групі повинно бути 6-8 чоловік, що забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини.
3. Заняття та ігри необхідно повторювати, оскільки діти люблять знайомі гри, тому повторювані вправи сприймаються ними легше.
4. Повинно бути присутнім емоційне спілкування з кожною дитиною на занятті, яке обов'язково має включати: контакт очей, дотик, усмішку.

У процесі психолого-педагогічного супроводу також необхідно враховувати, що адаптація у всіх дітей відбувається по-різному: відповідно до їх віку, типу вищої нервової системи, стану здоров'я, особливостей виховання в сім'ї, родинних взаємин, рівня розвитку у дитини ігрових навичок, її контактності, доброзичливості, емоційної залежності від матері тощо.

Практика роботи ДНЗ показала, що педагоги, які здійснюють спільну діяльність (психологи, батьки, медичні працівники, помічники вихователів, адміністрація закладу) щодо виховання й навчання дітей, а особливо з новоприбулими дітьми, безумовно отримують більш високих результатів, ніж спеціалісти, що працюють окремо один від одного.

Отже, адаптація дітей до ДНЗ завжди була й залишається психологічно найбільш складним періодом як для дитини та її батьків, так і для педагогів. Урахування специфіки адаптаційного періоду допоможе не лише знайти правильний підхід до малюка, а й закласти передумови для його успішної соціалізації в новому колективі. Основним змістом роботи психолога, педагога в період адаптації малюка є здійснення психологічного супроводу дитини та її родини. Результативність роботи з профілактики і корекції дезадаптації дітей у ДНЗ досягається лише за умови узгодженої діяльності батьків, психолога і педагогів, спрямованої на забезпечення вільного продуктивного розвитку особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Бурсова С.С. Адаптація дитини до умов дошкільного навчального закладу як психолого-педагогічна проблема / С.С. Бурсова // Педагогічні науки : збірник наукових праць – Вип. 1. – Полтава, 2011. – С. 49–53.
2. Васильєва Н. К вопросу о социально-психологической адаптации / Н. Васильєва // Дошкольное воспитание. – 2010. – №8. – С. 16–18.
3. Гурковська Т. Супровід розвитку дітей раннього віку / Т. Гурковська. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
4. Ладивір С. Супровід розвитку дитини на засадах гуманного підходу / С. Ладивір // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – № 8. – С. 17–22
5. Стреж Л. Адаптація дітей раннього віку / Л. Стреж. – К. : Шкільний світ, 2009. – 159 с.

Beginning to attend preschool by a child is an important event in his/her life. When a child comes to the kindergarten, he/she falls into new conditions: there is the change of daily routine, the nature of the food, the temperature of the room, educational methods, the nature of communication, etc. All of these, as a rule, lead to changes in the child's behavior, disturbs his/her appetite, sleep, emotional state. It should be remembered that the state of emotional discomfort experienced by the child may lead to a decrease in the body's resistance. The pedagogical staff of the preschool educational establishment together with parents should make every effort to help the child adapt to the new conditions.

So, there has been an urgent need for the psychological staff, who is nowadays an integral and important component of the educational process in preschool and a reliable partner of children, teachers, and parents. Psychologists carry out their activities by providing support to the activities of preschool educational establishments. Its main purpose is to arrange for suitable conditions for the development of the child in accordance with age standards and individual characteristics, during the period of adaptation of the child to the conditions of preschool in particular.

The article represents the peculiarities of the activities of a teacher and a psychologist while accompanying the child, adapting to the conditions of the preschool educational establishment. Stages and types of the adaptation period, directions of the teacher and psychologist's work, technology of supporting newly arrived children in different adjustment periods are described. The authors prove the fact that the effectiveness of psychological and pedagogical support for children during their adaptation period depends on the clarity of the tasks set, the appropriate methods and techniques employed, the professional and coordinated work of the teachers, the position of the parents (their activity, interest), the creation of the learning environment at home and in preschool.

Key words: *preschooler, teacher, psychologist, psychological support, adaptation.*

УДК 355.232.22:371.26

Назарій Вербин
Nazarii Verbyn

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО- ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL ENDURANCE OF FUTURE MASTERS IN COMMAND AND CONTROL IN THE PROCESS OF OPERATIONAL TRAINING

У статті розглянуто сучасні підходи щодо визначення сутності понять “умова” та “організаційно-педагогічні умови” в загальному розумінні. Визначені та теоретично обґрунтовані організаційно-педагогічні умови розвитку професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління в процесі оперативно-тактичної підготовки.

Ключові слова: *умова, організаційно-педагогічні умови, майбутні магістри військового управління, професійна витривалість, оперативно-тактична підготовка, військова освіта.*

З початком бойових дій та проведенням Антитерористичної операції вище керівництво держави поставило стратегічні завдання перед керівництвом Міністерства Оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України щодо розбудови нової професійної армії, яка